

**A
KÖNYVÁRUS MŰVELTSÉGE**

PÁLYADIJAT NYERT MUNKÁLAT

**IRTA
RANSCHBURG VICTOR**

BIRÁLÓ JELENTÉS

**A BUDAPESTI KÖNYVKERESKEDŐ SEGÉDEK
«CSAK SZOROSAN» EGYLETÉNEK 1887. ÉVI PÁLYÁZATÁRÓL.**

**A BIRÁLÓ BIZOTTSÁG MEGBIZÁSÁBÓL
SZERKESZTETTE
GOMBÁSSY IMRE**

**BUDAPEST, 1887
KIADJA A BUDAPESTI KÖNYVKERESKEDŐ SEGÉDEK
«CSAK SZOROSAN» EGYESÜLETE**

Ha van tárgy, mely mindnyájunkhoz egyformán közel áll, melynek fontosságát valamennyien egyenlően érezzük; úgy a felvetett kétségen kívül azok közé tartozik. Minden nap, minden órában, üzleti működésünk minden egyes mozzanatánál kísér bennünket azon gondolat, azon érzés, hogy többé-kevésbé vagyunk képesek azon kört teljesen kitölteni, melybe állásunknál, foglalkozásunknál fogva helyezve vagyunk, hogy ismereteink, műveltségünk majd elégségesek arra, hogy a hozzánk kötött igényeknek megfeleljünk, majd pedig ezen tekintetben hiánysáknak bizonyulnak.

Érdemes lesz kissé foglalkozni azon kérdéssel, hogy mely igények azok, melyeket a művelt világ és minmagunk is a könyvkereskedő műveltségéhez fűzhetünk, mily műveltségi fokon kell állanunk, hogy szakmánknak teljesen megfelelni képesek legyünk.

Kétséget nem szenved, hogy azon igények, melyeket kiki állásának helyes kitöltésében önmagához fűz, egymástól nagyon különbözők és teljesen az egyéniség látkörétől és lelkiismeretességétől függenek.

Miként a nagy világ folyását tekintve az emberek egyike «magasra tör s eget kér», egy másik az arany középszerűség ösvényét dicséri, a harmadik sárhoz tapadt alantiséggel éri be: úgy kicsinyben, úgy a könyvkereskedelemben is minden egyes tag más-más magaslatára lesz képes emelkedni a tökélynek. Tárgyunkat azonban nem képezi a hajdani vagy jelenlegi *egyes könyvtáraknak* végletekig különböző műveltségi foka, hanem azon műveltségi kellékeket akarjuk kifejteni, melyekkel egy példaszerű, *tökéletes könyvtárnak* kell bírnia, hogy állásának mindenképpen megfelelhessen. Nem a mesteremberről akarunk szólni, hanem az *ideális* könyvkereskedőről, kiben a tökélynek eszméje megtestesítve van; ki tán valósággal nem is létezett, nem is létezik: de eszményül legyen kitűzve azok előtt, kik küzdelmükben előre törnek és nem elégsznek meg a mindennapiság nyomasztó tudatával.

Mi a könyvtár? Mi képezi feladatát? Miben áll működése és fontossága? Ezen kérdésekből kell kiindulnunk, hogy az ideális, tökéletes könyvtárról helyes képet alkothassunk.

Feleletünkben *nem* szabad pusztán arra szorítkoznunk, hogy a könyvtár fogalmát más emberektől, vagy más kereskedőtől megkülönböztethetőleg megállapítsuk, hogy egyszerűen kimondjuk: *a könyvtár azon kereskedő, kinek áruit a könyvek képezik*; - ezzel a dolog lényegéről még semmit sem mondtunk volna. Ha feladatát, ha működését és annak fontosságát tartjuk szem előtt, a felelet csak következő lehet: *A könyvtár a szellemi kincseknek közvetítője, az összekapcsoló elem a szellemileg teremtő (producens) és a szellemileg elfogadó (consumens) között.*

Hivatásának ezen felfogásából kiindulva, működésének iránya kétfelé lehet: majd a teremtő erő felé nyújtja kezét, hogy ennek műveit élvezhető, terjeszthető alakba öntse - *szóval a könyvet mint könyvet létrehozza*, majd a consumenshez fordul, *ennek szellemi szükségleteit a könyvalakban létező irodalmi termékekből fedezendő*. Ez a *könyvkereskedő* - vagy az inkább elkülönítő szakkifejezést használva, *sortimenter* - amaz a *könyvkiadó*.

A mint a tapasztalat bizonyítja, ezen irányokat nem kell külön-külön követni, hanem lehet ezeket üdvösen egyesíteni is. Lényegileg azonban annyira különbözik a kiadó által végzendő szellemi munka a sortimenterétől, hogy okvetlenül elkülönítve kell ezen két irány műveltségi kellékeit tárgyalnunk. A nagy különbséget definíciónkban eléggé találjuk feltüntetve, a hol kimutattuk, hogy az egyik a könyv létrehozása körül működik közre, míg a másokra a könyv terjesztésének művelete vár.

Tekintsük *előbb* a könyvkiadót, már azért is, mivel az ő munkája megelőzi a sortimenter működését.

A kiadó közreműködik a könyv létrehozásánál. Ezen közreműködés lehet tisztán *technikai*, tisztán kereskedelmi művelet; lehet azonban *lényegesb*, mélyebbre ható is. A kiadónak nem kell arra szorítkoznia, hogy bevárja, míg őt az író kész munkájával jószántából megkínálja; ennél sokkal magasabb polcra helyezkedhetik, *mivel ő is lehet az, ki valamely irodalmi vállalatnak megadja az irányt*; ő lehet az, a ki kibontja a lobogót, mely körül az ő szavára, az ő választása szerint sorakoznak az írók. Ez az igazi, ez a magas értelemben vett könyvkiadó.

Az ily kiadónak egyedüli támaszát, kockáztatott vagyonának egyedüli biztosítékát ismeretei fogják képezni.

A mit ezen téren legkevésbé szabad nélkülöznie, az az *irodalomtörténetnek* alapos, beható ismerete, annak önálló megítélési képessége. Csak ha valamely irodalomnak képe tisztán áll előtte: csak ha ezen irodalom egyes termékeiről tudja, hogy ezek belső értéküknél fogva minő helyet foglalnak el: csak akkor lesz képes annak megítélésére, vajjon használhatót fog-e nyújtani, vajjon az általa kiadandó könyvre egyáltalán van-e szükség; fog-e ez az irodalomban számot és vevőkre szert tehetni.

Az irodalomtörténet alatt itt nem a közönséges értelemben vett, tulajdonképeni nemzeti irodalomtörténetet szabad értenünk, hanem az irodalmaknak azon minden szakra kiterjedő ismeretét, melyet a németek *«Litterär-geschichte»* néven neveznek, mely az általános művelődésre és az egyes tudományszakokra is kiterjed.

Ezen szak mellett a *történelem* az, melynek ismeretét széles körben kell, hogy magáénak vallhassa. Nem a fejedelmek sorrendjét, nem a hadjáratok sorozatának sötét lapjait érthetjük ezalatt, hanem az emberiség, de jobban mondva a saját nemzete fejlődésének *belső* történetét, mely annak megértésére vezet, hogy mely tényezők szolgáltak a haladásnak, melyek vezettek szomorú eredményekhez; mely szellemi irány vezetett és vezethet a jövőben is virágzáshoz, jóléthez, és melyiket kísérte a süllyedés vagy a bukás sorsa? A könyvkiadó felelőssége ezen tekintetben nem sokkal csekélyebb, mint a napi sajtóé; ha utóbbi számtalanszor több egyénhez szól is, a könyv befolyása azáltal válik hasonlóvá, hogy századokon, ezredeken át képezi a szellemek közkinsét és táplálékát.

A tudomány egyéb szakmáit nagyjában és egészben szintén kell ismernie.

Ezzel nem azt akartuk mondani, hogy a tudomány minden ágában alapos szakismerettel bírjon, nem kívánhatjuk, hogy például a gyógyászok munkáit Hippokratestől Kunzeig minden izükben ismerje, ha egy orvosi munkát akar kiadni, hanem tudjon minden szakból, melyre vállalatai kiterjednek, annyit, hogy annak jelenlegi állapotáról, fejlettségének jelenlegi fokáról eléggé tájékozva legyen, tudjon annyit, hogy azon helyet, melyet valamely eléje adott munka az irodalomban elfoglalni hivatva lesz, előre megítélhesse. Ezt kell tudnia a saját és a közönség érdekében is. Ennyi a legkevesebb arra, hogy megkülönböztesse az aranyat a salaktól, hogy megnyugtatót szerezhessen magának az iránt, hogy tőkájével nem űz könnyelmű játékot és hogy nem működik közre a közönség tévútra vezetésében és izlésének, erkölcsének megromlásában.

Tudományos tanácsadóra csak azon esetben szabad szorulnia, ha valamely tisztán tudományos becsü monographiáról van szó, mely beható szakismeretek nélkül meg nem érthető.

A fentmondott ismeretek nélkül a könyvkiadás hazárdjáték, mely sajnálatot érdemel vagy pedig kiaknázása a nemzet, a nép alacsony vágyainak és szenvedélyeinek a frivol irodalom szolgálatában s ekkor egyáltalán semmivel sem menthető és komoly megfigyelést csak azon szempontból érdemel, hogy miként lehetne a büntető codexet reá alkalmazni.

Helyén lesz itt egy pillantást vetni a honi viszonyokra, azok multjára és jelenére.

Az utóbbi időben itt-ott mutatkozó elfajulásoktól eltekintve büszkén, és bátran vethetjük szemeinket a magyar irodalom hatalmas épületére, melynek felállításában nagyon jelentékeny tényezőként szerepelnek *kiadóink*. Nem vélem dolgozatom körébe tartozónak itt részletekbe bocsátkozni, még kevésbé pedig neveket említeni; de tudjuk mindnyájan, - és ha nem is tudnók, nemzeti irodalmunk hangosan bizonyítja, hogy voltak mindig kiadóink, kik erkölcsileg és értelmileg oly fokon állottak, hogy képesek voltak elválasztani az elvállalásra méltó anyagot attól, a mitől tartózkodniok kellett. Ha a németek *Cotta, Perthes, Brockhaus, Hirzel* stb. nagy nevekkal dicsekesznek, kiknek érdemeit teljes mértékben el kell ismernünk, mi hasonló jó hangzásuakat említhetnénk, kiknek működése nem volt ugyan oly nagyszerű és messzeható, mivel nem 50 millió, hanem 5-6 milliónyi nemzet állt mögöttük, kiknek *érdeme* azonban annyival *nagyobb*, mivel az anyagi eredménynek csekélyebb kilátása mellett inkább a nemes értelmiség és erkölcsiség hangját kellett követniök, midőn vállalataikba bocsátkoztak.

Az eddig mondottak a kiadónak azon ismereteire vonatkoznak, melyek képessé tegyék valamely munka beltartalmának, irodalmi becsének megítélésére; ha ezeknek megfelelő, belsőleg jót várhatunk tőle.

Van ezenkívül még egy tág tere, melyre figyelmét fordítania kell s ez a *könyvnek külső alakja* és annak *kiállítása*. Míg érdemeit az előbbi téren a közönség kevésbé fogja tudomásul venni és csak a *rosz* könyvek megjelenését hajlandó a kiadó rovására tenni, a nélkül, hogy a jeles termékek megjelenésénél érdemeit méltányolná: *addig ezen téren ő majdnem az egyedüli uralkodó, csak némely esetben osztván meg babérait a nyomdászszal. Itt lehet önerejéből művész, ki önállóan terem, itt saját útjain járhat és örök emléket biztosíthat nevének*. Ki ne hallotta volna az *Aldus*-ok, az *Elzevir*-ek családját említeni, mint korszakalkotó neveket a könyv külsejének megalkotásában? Ki ne kísérné figyelemmel saját korunknak nagyszerű alkotásait ezen téren, melyek legtöbb esetben a kiadónak érdemeit képezik? És másrészt lelkiismeretlenségből, tudatlanságból mennyi bűn eredt már ezen tekintetben, és mily hatalmas az árnyék a mai kor fénye mellett is, midőn haszontalan papíron és oly betűkkel nyomtatott könyvek hozatnak ezrenként vásárra, melyeknél méltán bámulhatunk, hogy akadnak vevőik. Eddig a közvélemény elhitte, hogy olcsó pénzen csak roszt szabad követelnie: azonban az utolsó évek merész, de sikeres vállalatai meggyőztek bennünket arról, hogy nem lehetetlen, csekély ár mellett is oly könyveket nyújtani, a melyeket szemeink veszélyeztetése nélkül is olvashatunk. A kiadónak kötelessége alaposan, minden részletében birni a papír és nyomtatás körébe tartozó ismeretekkel. Ezen téren övé a felelősség és övé az esetleges dicsőség is.

Mielőtt a kiadó műveltségére vonatkozó szemlélődésünket befejezván, a sortimenterre menénk át, vessünk egy futó pillantást az *antiquariusra*, kit annyiban helyezhetünk a kettő közé, a mennyiben munkássága oly ismereteket tételez fel, melyek a kiadó és a sortimenter műveltségének egy részét egyesítik. A mit a kiadóról mondottunk, hogy a könyvek belső értékéről tiszta fogalmat legyen képes magának alkotni, hogy azok helyét az irodalomban ismerje, mielőtt tőkájével a munka forgalomba hozásán részt vesz, az némileg az antiquariusra is alkalmazható. A fonalat, melynek mentén ő a könyvek vétel- és eladási árát meghatározza, modern könyveknél a bolti ár, régibb műveknél azonban csak azon ismeretek képezhetik,

melyek a könyv jóságának, használhatóságának megítélését teszik lehetségessé, mely ismeretek mellett még külön könyvészeti szakismeretekre is szorul.

Ha a kiadó műveltségi kellékeit csak részben alkalmaztuk reá: a sortimenterét teljesen kötelességévé kell tennünk, mivel a könyvek eladása körül az antiquarius ugyanazon nehézségekkel és igényekkel találkozik, mint a sortimenter.

Nézzük már most a tulajdonképeni *könyvkereskedőt*.

(A sortimenter elnevezést, egy ezen fogalmat teljesen fedező magyar kifejezés hiányában, továbbá is alkalmazzuk.)

Nagy az ő munkája, sok a fáradozása, kicsinyes teendők emésztik fel idejének, figyelmének legjavát; kevés esetben áll arányban anyagi sikere azon sokszerű munkával, gonddal, melyet üzletére fordítania kell. Azt lehetne hinni, hogy a sok apróság mellett nem marad ideje nagyobb, tágabbkörű gondolkodásra, hogy műveltsége nem állhat másban, mint a kiadókhoz intézett rendelő cédulák és a vevőnek szóló számlák megírásában. Már pedig a valóság ép az ellenkezőben van. Ha a kiadónál lehetségesnek mondtuk, hogy része legyen a kiadandó munka benső megalkotásában, hogy ő a kezdeményező szerepét is viselheti: úgy a *sortimenter* nézve *életkérdéssé* válik, hogy képes legyen a könyvvásárlási kedvet szítani, a *könyv megvételének okozójává* lenni. Neki nem szabad bevárni, míg a vevő hozzá eljön, hogy a kívánt munka címét elmondja; neki nem szabad beérni azzal, hogy azt adja el, a mit kérnek: az ő kötelessége, megmondhatni, hogy mely munka felel meg legjobban a vevő céljának; feladata vevőit szakmájukba vágó újabb megjelenésekre figyelmeztetni és mindezt egybefoglalva: *irodalmi tanácsadójukká* válni. És ez nem csekély feladat. A munka címe sok esetben az egyedüli, a mit a sortimenter valamely könyvről tud: már pedig ennyi ismeret mellett folytonos botlásnak lesz kitéve és legkevésbé sem érheti el főcélját: az irodalmi szükségletek vágyának keltését. Ezen vágy minden művelt emberben megvan, legtöbb esetben azonban az élet egyéb szükségletei, materiálisabb vonzalmak által háttérbe van szorítva. A sortimenternek módjában áll ezen *vágyakat fejleszteni* és *fokozni* azon esetben, ha a vevő benne oly egyént lát, kinek irodalmi ítéletében bizhat, ki neki csak olyas könyveket nyújt, melyek tényleg neki valók.

Ezzel még távolról sincs kimerítve a sortimenter ismereti köre; nemcsak az irodalmat kell annyira-mennyire ismernie, hanem jól kell ismernie a *talajt* is, melybe *vetéseit hinti*; kell ismernie a világ izlését, az egyes társadalmi osztályok műveltségi fokát. Figyelemmel kell kísérnie minden kulturális mozgalmat, mert ezek hullámai rendesen mozgásba hozzák az irodalmat is, teremnek könyveket és könyvvágyat.

Izlés, tapintat és műveltség szükségeltetik a *megtekintési küldemények kiválasztásához* is; nem ritkán fordul elő, hogy több cég szállít ujdonságokat ugyanazon vevőnek. Az egyik fényes eredményt ér el, míg a másik alig képes egy-két könyvet elhelyezni. Utóbbi azt fogja hinni, hogy a vevő rosszabb indulata okozta ezen különbséget az eredményben: tán sok esetben igen; gyakran azonban a sortimenter tudatlansága, tájékoztatlansága a könyvek tartalmára és a vevők szükségletére vonatkozólag.

Honnan is vegyen időt, hogy minden könyvbe belepillantson, hogy is lehetne képes az ezernyi ujdonságokat mind eléggé figyelemmel kísérve, kiválasztani a jót és nem törődni a silánynyal? Csak nem kívánhatjuk tőle, hogy kevés szabad perceiben könyvkritikákat olvasson és üzleti idejét előszavak átolvasásával töltsse.

Oh nem, mi ennél sokkal *többet* kívánunk tőle, ennél jóval többet várunk műveltségétől. Neki *foglalkozni* kell az irodalommal: kell hogy ő maga birjon irodalmi vágyakkal; kell hogy saját szükségletén ismerje meg, hogy mi az irodalommal, mi a tudománynyal való foglalkozás. Ha

csak egyetlen egy szakot művel is, ez által oly látkört fog magának szerezni, hogy más szakmájú ember igényeibe is képes lesz magát beleélni, hogy megszerezze azon bizonyos tapintatot, mely őt, mint irodalmi tanácsadót legjobban vezérelheti.

Hogy az üzleti élet ilyes tudományos vagy irodalmi foglalkozásba való beleélést nagyon ritka esetben tesz lehetségessé, hogy mint gyakornok vagy mint segéd vajmi kevés ideje marad arra, hogy a tudomány művelésébe beleszokják: azt a létező viszonyok között megengedem, ez azonban nem változtat semmit azon igényeken, melyeket a *tökéletes*, az ideális sortimenter személyéhez fűzni lehet. Ezen ismeretek megszerzéséről mai viszonyok között nem is lehet máskép, mint széles *előismeretek* által gondoskodni. Ezen már több ízben, több oldalról hangsúlyozott feltétel nélkül a sortiment jelenlegi stagnációja megmarad és az egyesek, kik az igények magaslatán állanak, könnyen fognak az egész téren uralkodó szerepet vihetni, melyre szellemi minőségüknél fogva tényleg hivatva vannak.

Összefoglaltuk az ismereteket, melyeket a könyvkereskedelem egyes ágaiban, azok helyes ápolására szükségeseknek tartunk; vázoltuk a szellemi magaslatot, melyen a könyvárusokat látni óhajtanók. A kifejtett tényezők mindannyi elsőrangú fontosságaik és az anyagi cél elérésében mindannyi elősegítők vagy hátráltatók lesznek, a szerint, a mint inkább vagy kevésbé képes valaki azoknak megfelelni. Hogy e mellett a könyvárus legyen *kereskedő is par excellence*, azt *említeni sem szükséges*. Hogy a legmagasb fokon az áll, ki a műveltséget kereskedői ismeretekkel és észszel *egyesíti* magában, az mindenki előtt világos.

Mi csak azt akartuk bizonyítani, csak arról akartunk meggyőződni és meggyőzni, hogy a kereskedő mint *könyvkereskedő* azon arányban fog kitűnni és gazdagodni, a mely arányban a műveltség kellékeinek megfelel.

A niveau magasra van téve, mivel a *tökély* képét akartuk vázolni. Hogy a tökély teljes magaslatáig kevesen emelkedtek és emelkedhetnek, az természetes, a fogalom megalkotására azonban befolyással nem lehet.

Lehet, hogy sokan a nagy igények hangsúlyozása mellett helyesnek és igazságosnak vélnék, hogy azon út is kimutatassék, melyen ezen ideál legkönnyebben elérhető. Ezek kívánalmának megfelelni, sem e dolgozat körébe tartozónak, sem egyáltalán lehetségessnek nem tartom. Tartsa szem előtt mindenki a tökélynek képét, legyen tisztában az iránt, *mit akar elérni*; az utat saját egyénisége, hajlamai és tehetségei fogják kijelölni, ép úgy, mint ezek fognak a tökélynek egyes ember által elérhető fokára nézve is döntő befolyással lenni.

Tán megérdemeltem a vádat, hogy hosszú mondókámban vajmi *kevés vagy semmi újat* sem nyújtottam. Bár emelnék, bár emelhetnék ezen vádat minél többen ez igénytelen dolgozat ellen, valamennyien ez által bizonyítván, hogy ők ezen kérdéssel már elég behatóan foglalkoztak, hogy ők eddig is szem előtt tartották a tökélynek képét és nem csak vágytak utána, hanem *tettek is az elérés érdekében*.

BÍRÁLÓ JELENTÉS

**A BUDAPESTI KÖNYVKERESKEDŐ-SEGÉDEK «CSAK SZOROSAN»
EGYLETÉNEK 1887. ÉVI PÁLYÁZATÁRÓL.**

**A BÍRÁLÓ BIZOTTSÁG MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTETTE
GOMBÁSSY IMRE**

**BUDAPEST
PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA
1887**

BIRÁLÓ JELENTÉS

SZERKESZTETTE GOMBÁSSY IMRE

Az egylet múlt évi rendes közgyűlésén el lön határozva, hogy az Aigner Lajos és Horovitz Lajos urak, valamint az egyletünk által megajánlott két-két aranyból egy négy aranyas nagyobb és egy két aranyas kisebb pályadíj tűzessék ki a beérkezendő pályaművek két legjobbjának jutalmazására, mely alkalommal a pályakérdés meghatározása is mellőzve lön, annak megválasztását a pályázók szabad tetszésére bízván.

A pályázat mennyileges eredménye a tavalyinál ötven százalékkal kedvezőbb, a mennyiben a tavalyi négy ellenében a bíráló-bizottsághoz hat munka érkezett; minőleges eredménye azonban megint csak oly kedvezőtlen, mint volt tavaly és ez a kedvezőtlen körülmény engem, kit bíráló társaim az ugyan megtisztelő, de egyszersmind háládatlan előadói tiszttel bíztak meg, arra késztet, hogy az egyes művek tűzetes megbíráása előtt egy pár szóval a beérkezett pályaművekről általánosságban emlékezzem meg.

Midőn az adományozók rendelkezésünkre bocsátották a pályadíjakat, úgy az ő, mint a mi szemeink előtt is az a cél lebegett, hogy a nyílt verseny leginkább azon kartársainkat fogja munkára serkenteni, kik szakmájukkal komolyan foglalkoznak, kik képzettséget a koruk nyújtotta tapasztalatokkal párosítva, elég hivatást éreznek magukban a könyvkereskedelem egy-egy vitás kérdését előttünk föltárni, azt kifejezni és megvitatni.

Azt reméltük továbbá ebből kifolyólag, hogy a pályázatnál komoly, számbavehető munkákkal fogunk találkozni, melyeknél - ha nem is lettek talán nyertesek azok - legalább a buzgalmat, az igyekezetet, a tárgygyal való beható foglalkozást kell majd elismernünk.

Sajnálattal kell kinyilatkoztatnom, hogy ebbe vetett reményeink egyike sem fogamzott meg, hogy óhajításaink egyike sem teljesedett be. Mert ha a beérkezett pályázatokba csak egy pillantást vetünk is, be kell látnunk, hogy - a nyertest kivéve - nem azok pályáztak, a kikre számítottunk és hogy választott tárgyaikat nem dolgozták ki úgy s nem merítették ki annyira, mint azt az ügy érdeke megkívánná s mint azt - tekintettel a hosszú határidőre - megkövetelhetnők.

Bár szellemi munkát rófszámra mérni sem nem szokásos, sem nem célszerű, mindazonáltal bántott bennünket, hogy valamennyi pályamunka nemcsak a rövidség, hanem - a mi rosszabb - a sietség bélyegét viseli magán, elannyira, hogy a közbenyomás, a mit a munkák a bíráló bizottságra tettek, azt a meggyőződést érlelte meg bennünk, hogy a munkálatok valamennyie egyetlen egy vasárnap délután szüleményei.

Csakis az a körülmény, hogy a küzdőtéren kartársaink legifjabbjai és azok is készületlenül (a fönt kivett egyet most is leszámítva) jelentek meg, tette a bírálók munkáját könnyüvé, mert különben egyenrangu, de más-más tárgygyal foglalkozó jó munkáknál igazán zavarba kellett volna jönnünk, hogy kinek ítéljük oda a babért. Ez is egy főök a mellett, hogy jövőben a pályakérdés kiszabassék, mert ez által nemcsak a bírálók munkáját könnyítjük meg, hanem magának az ügynek is nagyobb szolgálatot teszünk, ha alkalmat nyújtunk egy-egy kérdést több oldalról megvilágítani.

Most pedig forduljunk a pályaművekhez.

A beérkezett pályaművek közül az 5-ik számú foglalkozik a tanuló-kérdéssel, jeligéje: «Előre!» címe «A tanuló-kérdésről», a 2-ik számúnak címe «Miként érhető el a könyvkereskedő segédek szellemi és anyagi helyzetének javulása» jeligéje: «A világ egy kopott szekér, haladna, de nem messze ér»; a 4-ik számú «A magyar könyvkereskedelem rabatt viszonyai» címet visel és jeligéje «Az élet küzdelem»; a 3-ik szám címe «Tanulmányok a

magyar könyvárusok világából, írta Árgus», jeligéje egy hosszú citatum Deák Ferencből; a 6-ik számú címe «Az első magyar kölcsön-könyvtár alakulása Pesten 1793-ban», jeligéje «Az akarat jó volt»; az 1-ső számú címe «A könyvtár műveltsége» és jeligéje «A tudomány hatalom».

Méltóztatnak látni, hogy a hat munka hatféle tárggyal foglalkozik, még pedig egy a tanulókkal, egy a segédekkel, egy a rabatt viszonyokkal, egy a könyvkereskedelemmel általában, egy a könyvkereskedelem történetével és egy a könyvkereskedők műveltségével. A bíráltnál ebben a sorrendben fogom őket ismertetni és kérem előre is türelmüket ha tán hosszadalmas lennék.

Tehát az 5-ik számú pályamunka a tanulókérdést pertractálja, és jeligéje azt mondja «Előre!» A tárgy kétségtől fontos, mondhatnám a legfontosabb, mert a *jelen* hibái mind *erre* a multra vezethetők vissza, a minthogy e téren a *jelen* vétkeit a jövő fogja megboszulni. A kérdés megoldása azonban épen nem szerencsés.

Igaza van ugyan, midőn azt mondja, hogy «a könyvkereskedelem ... megkívánná, hogy tanulói alapos előismeretekkel lépjenek ezen pályára», és mégis «kevés kivétellel olyanok vétetnek fel tanulóul, kiknek nem volt kedvük a tanuláshoz». Szerző panaszkodik, hogy a tanulót az első években főnöke csakis szolgai munkával foglalkoztatja, hogy tanításáról, szakképzéséről nem gondoskodik, s hogy ha fölszabadult, tudatlansága folytán gazdái sorra túladsz rajta. Ajánlja, hogy csak legalább 14 évet betöltött fiút szabadjon tanulólul fölvenni, és azt is csak akkor, ha az legalább 3 gymnasiumot, 3 reált vagy 2 polgárit végzett (mellesleg mondva, itt tapasztalom először, hogy valaki 3 gymnasialis osztály aequivalenteül megelégszik 2 polgári osztálylyal), utasít bennünket aztán, hogy a tanulót hogy vezessük be a könyvkereskedelem titkaiba a csomagoláson kezdve egészen a - contók kezeléséig. Használjuk föl aztán megtekintések és a novák szétküldéséhez az ujság-expeditiohoz et cetera graeca. A mostani rossz viszonyokon segitendő a következő panaceát ajánlja, saját szavai szerint: «Miután egy iskola alapítása nagyon költséges volna, irassék meg egy tankönyv, melyben a pályánkra lépő fiatal ember meglegli mindazt vázlatosan, mit pályájáról tudnia kell. Ezen tankönyv minden belépő tanoncnak adassék át oly meghagyással, hogy azt tanulmányozza, úgy hogy felszabadulásakor, tehát 3 év elteltével, abból vizsgát tehessen le». A vizsga tárgyát, tehát valószínűleg (bár ő nem említi) a tankönyv tartalmát is a következő studiumok képeznék: 1. irodalomtörténet különös tekintettel a magyarra, 2. földrajz, különös tekintettel azon helyekre, hol könyvkereskedések vannak, 3. irálytan és levelezés, 4. a könyvkereskedelem szervezete, 5. könyvvezetés, 6. a könyv műszaki előállítás, 7. könyvészet, és 8. a mellékágak, u. m. mű- és zeneműkereskedés, antiquariatus, kölcsönkönyvtár stb. A facitja pedig az, hogy a ki a vizsgát letenni nem tudja, az nem kap bizonyítványt, ha csak pótvizsgát nem teszen. Egy ilyen bizonyítvány szerinte többet ér, mint bármely főnök fölszabadító-levele.

Ez a lényeges kivonata a dolgozatnak, mely tíz dictando oldalon, hat ujjnyi margóval és -sajtóhibákkal van megírva. Ha a stilustól kiméletből eltekintünk és csak tárgya lényegét vesszük, úgy azt két részre oszthatjuk. A tanulók tudatlanok: ergo tanítani kell őket.

A tanulók sorsa úgy a fővárosban, mint a vidéken csakugyan rossz. Ez az az eredendő bűn, melyért mi, segédek, bűnhődünk; s a mily igazságtalan a bibliai eredendő bűn, oly igaztalan ez is, mert nem a hibást sujtja. A főnökök mulasztásaiért - mert ezen mulasztás vádja alól nem menthetők föl - a tanulókat, illetve a segédek felelőssé tenni igazságtalanság. Nem elég mai napság azt hangoztatni: mi is így tanultunk, ti is így kezdjétek. Ez ma már nem áll. A mi jó volt hajdan, - ha ugyan jó volt, - azt nem lehet ma is jónak declarálni. A változott körülmények, a haladó kor, a műveltség mind nagyobb elterjedése, mind más meg más követelményekkel lépnek előnkbe, s melyeknek mi segédek megfelelni a legtöbb esetben nem tudunk.

A főnök urakon áll ezen segíteni. Tőlük függ, olyan generációt teremteni, mely helyét teljesen, betöltse.

Tudom, hogy majdnem lehetetlen, a mit kérek, mert nagyon számosan vannak azok a - különösen - vidéki főnökök, kik képtelenek tanulóiknak szakképzettséget vagy műveltséget nyújtani, mert ilyen cikkekkel maguk sem rendelkeznek. Ilyen esetekben pedig a legjobb tankönyv sem fog sokat használni, föltéve, hogy azt valaki egyáltalában megírja s mások meg is tanulják.

A vidéktől - egyes kivételeket leszámítva - nem várhatunk semmit; csakis a fővárosi főnökök tehetnének valamit, ha sikerülne nekik - legalább ez egy ügyben - egyöntetűen eljárni.

Keressék gonddal a tanulókat, válogassák meg még szigorúbban őket; ne várjanak az éretlen, lusta ficzkókra, kiket bukott bizonyítvánnyal hoznak a szülők - jobb pálya híján - a könyves boltba, hanem keressék föl a gymnasium padjain ülő értelmes és szorgalmas ifjút, kit szülei tán ruhával és könyvekkel sem bírnak ellátni, a ki tán örömet menne a csalogató (mert szép) pályára, ha tudja, hogy nem mint inassal, hanem mint tisztességes emberrel bánnak vele, és ennek megfelelően díjazzák. Az a tudat, hogy esetleg szüleit már segíyezheti, hogy maga keresheti kenyerét ily korban, buzdítólag, fölemelőleg hatna az ifjú kedélyére. Azt az idő- és pénzvesztést pedig, mivel egy *ily „tanuló”* begyakorlása az első hónapban járna, bőven kárpótolná az, hogy a főnök hasznavehetetlen gyerkőczök helyett relativ olcsó segéddel bírna.

Ezeknek a műveltsége aztán fölérne az 5-ös számú ur minden bizonyítványával, mert higgye el, hogy azért mindig volnának még diplomás szamarak; a minthogy a bizonyítvány a képességeket illetőleg sohasem szokott nagy figyelemben részesülni. Egy tisztességesen, helyesen és hiba nélkül írott ajánlkozó levél - higgyék meg - többet nyom a latban, mint tíz *jó* bizonyítvány.

A mostani praxis azonban az, hogy apró gyerekeket vesznek föl tanulókul, a kik alig érik föl az asztalt, azok egész nap kergetik, haladásukkal nem törődnek, s aztán, ha segéd lesz, tőle mégis műveltséget követelnek. Hja! uraim, ez persze nem megy. Az autodidakták mindig csak elszórva voltak; azokat szabályként venni nem lehet, azokra számítani nem szabad. A közmondás azt tartja, hogy kutyából nem lesz szalonna, én pedig azt mondom, rossz *deák*ból nem lehet *jó tanuló*.

Ha az ajánlottam módon válogatná a fővárosi könyvkereskedő tanulóit, akkor elesnék annak a szüksége, hogy földrajzra s egyebekre tanítsuk őket, habár ezzel nem azt mondtam, hogy a tanulás szüksége teljesen elesnék. Ellenkezőleg, az oktatás, az *igazi* szakoktatás elengedhetetlen volna. Tárgy akad untig elég. Hogy állítsunk ki egy könyvet, hogy ellenőrizhetjük a nyomdász calculusát, hogyan csináljuk a magunk calculusát, hogyan becsüljük meg az író értékét, - mert az sem megbecsülhetetlen. Thema volna továbbá a raktár fölbecslése is, ez a rendkívül fontos dolog, a melyre szüksége van mindenkinek, a ki egy üzletet átvesz. Hogy a könyvvitel bőven volna tárgyalandó, azt tulajdonképen első sorban kellett volna említenem, mert ez volna mindennek az alapja. Elmellőzhetetlen volna továbbá a németen kívül legalább is a francia nyelv ismerete. Mindezen dolgok költségbe kerülnének ugyan, de a hozzá való alapot könnyen meg lehetne szerezni.

Ezek a segédek aztán nagyon üdvös concurrentiát csinálnának, mert a tanulatlant tanulásra serkentené az, ha látja, hogy a művelt segédnek nagyobb kelete van, s hogy a ki nem tanul, az bukik.

Ezek voltak az eszmék, a mik a fönt jelzett dolgot birálásakor előtolakodtak. A dolgot alapja helyes volt, csak a kivitel módjában térünk el egymástól - de nagyon.

Következik a 2-ik számú pályamunka: «Miként érhető el a könyvkereskedő segédek szellemi és anyagi helyzetének javulása?»

Ez igazán «eredeti» egy dolgozat. Kezdi az isteni gondviselésen; elmondja, hogy sok hivatlan boldogul, míg a másik, «ki tudománynyal fog hozzá», tönkre megy. Azt állítja, hogy a mi sorsunk nem oly kedvező, mint más kereskedő segédeké, mert - ipsissima verba - «már mint tanulótlól bizonyos qualificatiót kívánnak a főnökök, midőn üzletökbe belépnek, holott más kereskedők elegendőnek tartják, ha tanulóik - jól roszul - négy elemi osztályt végeztek el.» Biz ez nagyon borzasztó és furcsán hangzik, ha azt az áramlatot tekintjük, mely épen nagyobb qualificatióra törekedik. De neki sok, ha a főnökök «legalább olyant kívánnak és akarnak, ki legalább már két középosztályt - ha nem is jó sikerrel - végzett», és - teszi hozzá csodálatos logikával - «dacára ennek sorsunk nem akar javulni,» tehát «önön magunknak kell segíteni.»

Itt polemiába ereszkedik szegény Ranschburggal, a ki bizonyára nem is álmodja, mennyire fölkavarta munkájával a 2-ik számú ur epéjét. Utóbbinak nagy meglepődésére szolgál a tavalyi bírálat idevágó az a része, hogy szerző - már mint Ranschburg - alaposabb foglalkozás mellett értékesebbet is nyújthatott volna. A kettes úr is osztja e nézetet, «mert» - úgymond - «ha R. úr kissé tárgyilagosabban, alaposabban és komolyabban» - hallja R. úr? - «foglalkozott volna e kérdéssel, úgy bizonyára nem ajánlotta volna, hogy csak oly ifjú vétessék fel, ki 6 középosztályt végzett - jó sikerrel.» Ez szerinte kivihetlen, mert először a főnök nem vár az illetőre míg az a 6 osztályt elvégzi, másrészt - és ez a jellemző - «mikor már valaki 6 középosztályt végzett el, nem megy tanulónak, mert nem azért tanult, hogy üzletbe menjen, mert ő már akkor udvarolni akar. De melyik szülő fogja fiát taníttatni,» így folytatja, «hogy azután könyvkereskedő tanulónak adja oda?» Nem, annak nem fogja adni, hanem «fogja inkább választani a gyógyszerészi pályát.»

A gyógyszerészet, úgy látszik, szerzőnek az ideálja, mert egy sorral alább így kiált föl: «Hiszen ott is» (már tudniillik a patyikusoknál) «ép oly szép jövő vár reá, mint itt, hiszen ott is ép oly boldog lehet mint itt, hiszen ott is ép úgy kedvezhet neki a szerencse mint itt.» De hát, azt fogják önök kérdeni, ha itt is, ott is egyformán szép és jó minden, mért nem akar az a 6-ik osztályú tanu - akarom mondani udvarló a könyves boltba menni? Erre is megadja szerző a választ. Azért, mert a patyikus «egyetemre mehet, ott oklevelet nyerhet, ő a tudományok egyik ágának tagja.» Ezt önök bizonyára nem tudták; én sem. De mindjárt jön a bővebb magyarázat «mert a gyógyszerészet a tudományhoz tartozik.» Szerző aztán ezt a kérdést intézi hozzánk: «Mért válassza tehát a könyvárusi pályát?» Bizony azt most már magam sem tudom.

Annyit azonban concedál mégis, hogy valamelyes qualificatio kell, de 3 középosztályt elégnek tart.

Most jönnek a reactionarius dolgok. Mert szerző nagy forradalmár - visszafelé. Ő a tanuló éveket 4-5-re akarja emelni, mert így a főnöknek is haszna volna, a mennyiben három évig inaskodtatja, a négy és ötödik évben pedig, (tanulói minőségben) mint segédet foglalkoztatja tanulóját és fizetésben még sem kellene őt részesítenie.

Ez mindenestre eredeti eszme, de szerző ezt actákból bírja megokolni. Én ugyan azt vártam, hogy talán a kereskedelmi ministeriumban az új ipartörvény ide vágó novelláját bocsátották a szerző rendelkezésére, de nem, szerző nem ezt, hanem Pozsony városának a könyvkereskedőkre vonatkozó körrendeletét citálja szóról szóra - ezerhétszázból. Risum teneatis!

Oklevelet ő is szeretne, «ép úgy, mint az a gyógyszerészeknél van,» hanem hogy ilyen oklevelet hogy szerezhetni és ki volna az a bölcs, a ki ezt megadhatná, arra már nem terjeszkedik ki.

Kívánságait három pontban vonja össze.

1. A tanulók minősítése, (de az ajánlott mód rossz),
2. a tanuló év meghosszabbítása, (de ez határozottan káros) s
3. az oklevél elnyerése (ez meg fölösleges és kivihetetlen).

Ha ehhez hozzá teszem, hogy az egész nagyon, de nagyon fölületesen van concipálva és megírva, úgy hibái iránt még kíméllettel viseltettem.

Következik a 4-ik számú pályamunka, címe: «A magyar könyvkereskedelem rabatt viszonyai,» jellegje: «Az élet küzdelem.»

Ez egészben csinosan van megírva, de rendkívül elcsépett témát bolygat, a nélkül, hogy csak egy eredeti eszmét is felvetne. Hogy a magyar könyvkereskedelem pang, azt a rendezetlen viszonyoknak rója föl; megrója, «hogy a kiadók nagy része még mindig saját kénye-kedve szerint jár el,» és a legkomolyabb veszedelmet jövődöli számunkra, «ha ez önkényes eljárásnak gát nem vettetik.» Észreveszi, hogy a verseny nagyobbodik, hogy a küzdelem a megélhetésért mind nagyobb lesz; károsnak tartja a colportaget, mely a publicumnak nagy rabattot kínál és rossz műveivel annak izlését is rontja. Haragszik, hogy egy s más kiadó 15-20 százalékkal adja könyveit. Azt állítja, hogy a külföldi könyveknél nem, s csak is a magyaroknál nyerünk. Constatálja, hogy a sortimenter ellenében a kiadók helyzete javult és haragszik az államra, hogy nekünk concurrentiát csinál, végül pedig indítványozza, hogy az összes sortimenterek hassanak oda, hogy kiadóink «az egész világon szokásban lévő rabatt minimumot» megtartsák s hogy a közönségnek eddig adott rabatt «a lehető legszűkebb korlátok közé szoríttassék.»

Ez a lényege a dolgozatnak és látjuk, hogy a szerző nagyon taposott úton ballag.

A rabatt-kérdés kétségkívül igen fontos, csak hogy azt a szerző ajánlotta módon megoldani *ma* már nem lehet. Ez különben *az* a kérdés, mely mindannyiunk vérére pezsgésbe hozza. Ha három könyvtár összejön, a tizedik szó társalgásukban a rabatt, és nem vehetünk kezünkbe egy «Corvinát,» hogy a rabatt-kérdést - bár bengáli fényben - de mindig egyoldalúan megvilágítva ne lássuk. Ezzel a nótával torkig vagyunk. Hiszen a sikertelen próba meggyőzhetett volna bennünket, hogy az ember ös szenvedélyeit: az irigységet, a kapzsiságot és azt a megmagyarázhatatlan állati gyönyört, a mi az embert készíti embertársát maga alá gyűrt, hogy ezeket a szenvedélyeket mondok a conventiók medrébe szorítani nem lehet, mert a szenvedélyek egyetlen gátja a büntető codex és még az sem elegendő minden esetben. Hogyan akarhatjuk mi hát a szenvedélyek legtermészetesebbjét, a létérti küzdelem legfőbb rugóját, a haszonvágyat lekötöni?

Szabad a verseny. Ki-ki úgy küzd, a hogy tud, a természeti törvény, hogy az erőssel szemben bukik a gyöngye, nálunk is kell hogy érvényesüljön. A villamossággal szemben már a gőz s a gáz is kezdenek remegni létjogukért, pedig egy félszázadig mint korlátlan kényurak uralkodtak. Egész iparágak veszttek ki, mert egy más, egy erősebb kiszorította őket. Számunkra sincs más sors megírva. Darwin theoriája az átalakulásról és az alkalmazkodásról az iparra is, de mindenre alkalmazható.

Céhek, kasztok ma már nincsenek. Termelő és fogyasztó mind sűrűbben jönnek egymással direkt érintkezésbe, a nélkül, hogy közvetítőre szükségük volna és nem lehetetlen, hogy egy pár lustrum elég lesz, a sortimenter, a jelen közvetítőjét egészen fölöslegessé tenni, ha az a kellő pillanatban az alkalmat meg nem ragadja.

Ily rohamos haladás idején a régi húsos fazekakat vissza kívánni nagyon ájtatos dolog lehet ugyan, de nem hasznos. Vajon mit szólnánk, ha a lithographusok meg a fametszők felláznának a photographusok ellen, mint a kik a heliotypiával kenyerük jó részét elveszik?

Az idők hozta változásoknak mindannyian alá vagyunk vetve és vagy bele törődünk az új viszonyokba, vagy elbukunk.

A rabatt pocsékolás - azt mondják - a hasznót a minimumra szorítja le. Emeljük hát minimális haszon mellett a forgalmat és az egyensúly megint helyre van ütve. Be van bizonyítva, hogy az egyes iparra kivetett adók emelése az iparosokat mindig újabb javításokra készítetik, hogy jövedelmükben a fölemelt adó okozta hiányt újra pótolják. Leroy-Beaulieu mondja, hogy Franciaországban 150 év alatt a szeszadót az eredetinek húszszorosára emelték és mégis a szeszfőzők ma is szépen boldogulnak. Uram Isten! Hol volnának már azok, ha csak a régi üst mellett ülve, a régi adó után jajgattak volna? Hiszen a régi adó után jajgattak ugyan, de egyúttal gépeiket is javították és a bajon segítve lőn. Így kell nekünk is tennünk.

Valakit arra kényszeríteni akarni, hogy nagyobb rabattot adjon, igazán naiv óhajtás. Mert vagy kárát látja a kiadó abból, hogy a sortimenternek kis rabattot ad, s akkor úgy is változtat a dolgon, vagy pedig haszna van belőle és akkor nincs jogunk tőle azt követelni, hogy hasznát velünk megossza. Az egész rabatt-viszony kiadó és sortimenter között a kölcsönös nehézkedés törvényén alapszik.

A mi a magán társulatokat illeti, azokat rabatt adásra már csak azért sem szoríthatjuk, mert működésük éle egyenesen ellenünk van fordítva. Ehez hozzá veendő még az is, hogy kiadványaik legnagyobb része kitűnő és nyereség az irodalomra és hogy íróik kiadókat hiába keresnek. Csak Goldziher és Lóczyra útalok.

Nem lehet tagadni, hogy a könyvkereskedelem átmeneti stádiumban van. Nagy változásoknak nézünk elébe. A könyvkereskedelem szervezete kitűnő volt a mult században és a jelen század elején, megfelelt még a hatvanas évek elején is, úgy a hogy, ma azonban nem elégíti ki már sem a mi kívánalmainkat, sem a közönségét. Mostani szervezete lassankint túl éli magát. A sok panasz ellene világos jele annak.

Az a millió garasos tétel, melyei ad graecas calendas adósak maradhatunk, előli bennünk a pontos fizetések kötelezettségét, a kereskedői szellemet. A könnyű hitelnyitás, továbbá az a conditione rendeléssel és a disponálással való visszaélések, nem különben a novák egymásra való tukmálása lankasztják bennünk a kereskedőnél - pedig kereskedőknek kell lennünk első sorban - nélkülözhetetlen éberséget. Hozzá vagyunk szokva, hogy nem azzal töltjük meg polczainkat a mi kell, hanem azzal, a mihez könnyen, kockázat nélkül juthatunk. A fest és baar rendelések elleni ellenszenvünk szintén a rossz kereskedőre vallanak; nem egy kiadó tapasztalta ezt már, midőn költséges vállalatánál csak fest vagy baar rendelésekre számított.

Ez lehet egyik fő oka a kiadók lanyhaságának és annak, hogy keresik a publicummal a direct érintkezést, s hogy továbbá nagy hajlandóságot mutatnak, a sortimenter rabattját felajánlani a publicumnak. Objective ha vesszük, igazat kell nekik adnunk, mert a sortimenterre támaszkodni, nagyon háládatlan dolog: Ezzel karöltve jár aztán az is, hogy a kiadó pénzét nem forgathatja meg oly gyorsan, mint az gazdasági szempontból kívánatos volna és hogy egy-egy kiadási ügylet lebonyolítása évekig tart. Ez bénítja a kiadási üzletet és - visszahatólag - az irodalmat is. Egyszóval könyvkereskedőknek nevezzük ugyan magunkat, de kereskedők nem vagyunk. Ez a sortimenter bűne, ezen kell segítenünk.

Az apparátus, mivel a könyvkereskedő dolgozik, kétségbeejtőleg nehézkes és óriási munkapazarlással jár. Az az időt rabló pepecselő munka, a mivel a segéd el van halmozva, tízszeresen drága, ha fölgyondoljuk, hogy éppen ennél fogva az üzlet főcélja, a kiszolgálás - tehát az eladás - nagyon sok esetben tulajdonképpen mellékcéljá válik.

Itt van továbbá a remittálás, ez a moloch, mely az év egy jó részét megeszi. Itt van a raktár hiányos berendezése, mely a túlhalmozott a conditione könyvek között nem engedi megtalálni a fest könyvet, mely esetleg éppen eladható lett volna. A praxis eddig az volt, hogy a sortimenter segédnek a fest raktárt ösmernie kell; ez a praxis azonban egészen rosznak bizonyult. Mért nem választjuk el a fest raktárt a másiktól?

Dacára az örökös jegyezgetésnek, könyvvitelünk máig sincs és nincs egy is közöttünk, a ki megtudná mondani, hogy hányadán van; a ki megtudná mondani, hogy nyert-e vagy vesztett a lefolyt esztendőben. Mi csak fizetünk, vagy saldovortragolunk, a míg lehet, vagy a míg túrik és aztán beállunk a kórusba énekelni, hogy «Nem olvas a magyar.» Nem igaz, uraim, *mi* nem olvasunk. Egy szóval tempora mutantur ugyan, de mi nem mutamur in illis.

Mindezek dacára elvagyunk telve szakmánk magasztos voltával; egyre tömjénezünk magunkat és örülünk, ha mondhatjuk, vagy hallhatjuk, hogy mi áldozatokat hozunk az irodalomnak. Pedig hát ez luxus. Ne hozzunk mi az irodalomnak áldozatot; keressük mindig csak a magunk hasznát, s hozzunk áldozatokat akkor, ha azokat a haza minden fiától megkívánja. Kereskedői szellem, önzés és boldogulni vágyás, józan ész, tisztesség, szorgalom, műveltség és éberség, ezek azon tényezők, melyekkel mind magunknak, mind az irodalomnak és így közvetve az országnak nem áldozatokat, hanem hasznót hozunk. Ez sokkal üdvösebb, mint áldozatot és önzetlenséget emlegetnünk, ha egy-egy vállalatunk roszul sül el.

A következő 3-ik számú pályamunka címe: «Tanulmányok a magyar könyvárusok világából. Irta Árgus.» Jeligéje Deák Ferencből vett két mondat, mely mellesleg mondva, az egész munkán a legjobb.

Ezen dolgozattal szemben a bíráló szerepe igazán nehéz, mert a szükséges komolyságot megóvni alig lehet. Ha díjat tűztünk volna ki arra, hogy lehet egy komoly themát látszólagos komolysággal nevetségessé tenni, szerző ezt a feladatot fényesen oldotta volna meg. A frázisoknak olyan labyrinthusa ez, hogy az ember igazán nem tudja, hol indult neki, és hol látja meg a végét.

Az igazat megvallva, a stilus nem rosz, de az összehányt mondatok olyan megszokottak, hogy az ember akaratlanul is rámondja, ezt már egy más, egy szebb helyen olvastam.

Kezdi a szerző azon, hogy a «hazai könyvkereskedelem önzetlen terjesztője a nemzeti irodalomnak, hű előharcosa a nemzet boldogabb jövőjét előmozdító reformoknak, áldozatkész pártfogója a művészeteknek, híve a magyar állameszmének, hű alattvalója a koronás királynak, hazafias polgára sok izben háládatlan nemzetének.»

Ebben a fejtetőre állított bombastikus stilusban megy tovább, míg meg nem állapodik azon férfiúnál, kinek neve «a történelem fényes lapjára is föl van jegyezve.» Ez Heckenast Gusztáv, «ki dacára német eredetének (kassai volt szegény) számtalan a műveltségre nagy befolyással bíró irodalmi vállalatba *ölte* minden vagyonát.» Ilyen ember még Emich Gusztáv is, kinek egyéb érdemét nem ismeri, mint hogy kiadta Petőfit.

Az ember most már azt várja, hogy talán jellemrajzokat akar adni szerző, de ő egy csodálatos salto mortaleval a könyvkereskedelem bajait kezdi elősorolni. Szomorú irodalmi viszonyokat constatál; «a nemzeti irodalmat már a szellemi tönk szélén» látja, s aztán így folytatja: «Keresve keressük a hibát a könyvárusban, talán ő némileg hozzájárul egyéniségével, modorá-

val ezen viszonyok megteremtéséhez. De legjobb akaratunk mellett, mikroskopen sem vagyunk képesek egy foltot, egy hibát sem találni.»

Igazán köszönettel tartozunk szerzőnek ezen kiválóan kedvező véleményéért és csak azt sajnáljuk, hogy nem vagyunk abban a helyzetben, neki igazat adhatni.

Szerző aztán frázisai végtelen fonalát így motollálja tovább le: «A könyvvarus teljes erőmegfeszítéssel oda hat, hogy a közönségnek az irodalom iránt táplált közönyét - *mely elundorító gyűlöletté aljasult*, - megtörje. De meddők e nemű kísérletei. Hiába rak ő ezeket a közművelődés oltárára, még bús kamatjait sem hozza meg.» Biz ez nagy baj. Hanem mindezért «a könyvvarust a társadalomban gyakorta megvetik, számúzik körükből. Ma napság szégyenpir borítja el arcát annak, ha hallja, hogy hozzátartozója könyvekkel foglalkozik. Hóbortosnak declarálják, eszeveszettnek bélyegzik, ki pénzét könyvek megvételére fordítja.» Ezek után joggal vél a szerző fölkiálthatni: «oh tempora, o mores!»

Igazán erőszakot követek el tollamon, midőn csak egyes helyeket idézek, holott az egésznek kellene felolvasnom, de tekintettel vagyok a mai est komoly voltára és a humornak lehetőleg kis teret engedek. Szerzője - elég helyesen - megrója a tisztességtelen irodalmat és aztán egy merész fordulattal mint tutti quanti a rabatt-kérdésnek esik, fölszólítván a törvényhozást, hogy hozzon törvényt, hogy könyvvarus csak az lehet, «ki megkívántató szakképzettséget okiratok alapján ki tud mutatni, ki vagyoni állásáról tudomást nyújt, nem pedig oktan versenykedéssel a bármely szilárd talajt is megingatja.»

Ezek után neki ront a részvénytársaságoknak; mint a könyvvarus legnagyobb ellenségének és befejezi egy a könyvvarust émeltygősen tömjénező mondathalmazal.

Szerző nagyon jót akart, hanem meggyőzni nem birt egy állításával sem. Csupa félszedségek, avult, ferde nézetek még ferdébb mondat constructiokba gyömöszölve, melyek méltán sorolhatók Titán Laci és rucaháti Tarjagos Illés rododontádjaihoz.

Hogy a modern viszonyokkal megküzdeni nem tudunk, annak oka nem csak a publikum közönyében, hanem nagyrészt abban is keresendő, hogy nem vagyunk kereskedők. A céhszellem minden hátrányával uralkodik nálunk. Csak a céhbéli tud valamit. Egy igen ügyes, életrevaló kiadót például consequenter mellőzünk, vagy csakis gúnyosan emlékszünk meg róla, és miért? miért könyvkötő volt; de elfeledjük a mellett, hogy ez a tanulatlan könyvkötő - pedig német - a magyar közönség szükségét oly éles szemmel látta meg, hogy azért nem gáncscsal, de inkább tisztelettel kell illetnünk. Egy másik budapesti cégnek meddig kelle küzdenie, míg kebelünkbe fogadtuk, mert a cég két tagja nem «tanult» könyvvarus; pedig nemcsak vagyonna, hanem műveltségre is kiállják a versenyt.

Mindezek reactionárius allureök, a mik a szabad versenynyel nem férnek meg. Ezen is kellene segítenünk.

Az egész épület roskadozó félben van; szobái dohosak. A helyett, hogy hermetice elzárjuk azokat, inkább nyissuk ki az ablakokat, hadd tóduljon be az üde levegő. Lélegzeni akarunk.

A verseny. Ez a legnagyobb kísértet, ettől félünk leginkább. Mi jajgatunk Bécs ellen és a vidék ránk panaszkodik. Örökös a vidék panasza, hogy a főváros concurrál vele. Hát ez igaz is, de helyes is. Mert a kereskedelem elvégre is nem abból áll, hogy a boltot reggel kinyitjuk, este meg becsukjuk. Mindannyian az egész világgal állunk szemközt, tehát az egész világgal kell versenyeznünk. A létérti küzdelemben nem léteznek, de nem is létezhetnek circulusok, a miket a saját károsodásunk nélkül kimélhetnénk. A gyöngye bukik, az erős megél. Hogy a vidéki könyvkereskedelem a gyöngébb, az tiszta sor, és az is áll, hogy buknia kell, ha csak

meg nem változik. A vidéki könyvkereskedelem - eltekintve a fővárosi sortimenter versenytől - mindig függni fog a fővárostól, mert a domináló kiadóknak itt kell lenniük.

A könyvkereskedelem mindenütt a centralisatióra hajlik, és a német könyvkereskedelem fölvirágzását csakis Németország számtalan centrumcskájának köszönheti. Még napjainkban is szemtanúi vagyunk annak az érdekes processusnak, hogy Berlin Lipcse rovására centrummá fejlődik. De hát ez természetes is. Az irodalom mindig a fővárost kereste; ott legnagyobb a látó kör; ott a focusa mindennek, a mi nevezetes történik. A centrum a köldök, a melyen át a vidék, az egész ország lélegzik. Természetes tehát, hogy itt izmosodott meg a könyvkereskedelem leginkább, és még természetesebb, hogy ez az izmosodás csak a vidék rovására történhetik.

A 6-ik számú pályamunka címe «Az első magyar kölcsön-könyvtár alakulása Pesten 1793-ban». Jelige «Az akarat jó volt».

Ez komolyan, de kevés kritikával van megírva. Dicsérendő a szerzőben, hogy ily csinos tárgyat választott dolgozatához, de nem hagyható szó nélkül, hogy a választott tárgyat nem dolgozta ki úgy, mint azt megérdemelte volna. Egy darab régi követ talált a szerző, azt egy kicsit levakarta, a föliratot lemásolta, s ezzel azt hiszi, hogy kötelességének eleget tett. Igaz, hogy ez is munka, de nem elég egy önálló dolgozat keretét teljesen kitölteni.

Szerző arra az érdekes adatra bukkant, hogy mossótzai Institoris Gábor 1793-ban a Kecskeméti utcában kölcsönkönyvtárt nyitott, de a magában véve elég sovány adathoz a maga inventiójából oly keveset képes adni, és annyira híjával van az önálló fölfogásnak, meg a kritikának, hogy egész érdeme az adat földerítésére (mert szeretem hinni, hogy legalább ez az egy az ő érdeme) reducálható, mint ilyennek azonban, csak valamely adattárban van helye és önálló becsű dolgozatnak tekintenünk nem lehet.

Az 1-ső számú pályamű címe «A könyvárus műveltsége», jeligéje «A tudomány hatalom».

A hat pályamű között ez az egyedüli, mely ha nem is ment minden hiánytól, mégis az egészséges eszmék túlnyomóak benne. Szerző komolyan és szeretettel dolgozott; minden során látszik, hogy szereti pályáját, s hogy mennyire áhítja annak javítását. A cél, a mit maga elé tűz, - ő maga is elismeri, - egyelőre majdnem elérhetetlen, mert ahoz évtizedek lassú munkája szükséges, de ez nem hiba. Ha az eszmény, melyre tekintünk, elérhetetlen is, a törekvés, azt elérni, már maga is haladás és nekünk ez is elég lehet.

Ha valami thema jogot követelhet magának érdeklődésünket fölkölteni, úgy a szerző által megpendített legelső sorban az.

Szerző constatalja, és mi vele, hogy nincsen elegendő műveltségünk. Ez fájdalom tökéletesen igaz.

Nagy hangú frázisaink vannak, de nincs bennünk semmi alaposság. Ha némelyikünk az első öt percnél érintkezésnél műveltnak látszik is, a hatodik percben már kibukkan a felületesség. A *mi* műveltségünk hasonlít az ásványok növekedéséhez; az egész csak a tapadáson alapszik. A sokféle könyv forgatása, a könyvcím ismeret, s a publicum elejtett szavaiból mégis csak ragad ránk valami. De ha valaki nem kimélve fáradságot ezt a reánk ragadt réteget levakarja, - mert le lehet vakarni - akkor kitűnik, hogy az egész nem megemésztett, hanem csak ránk ragadt ismeret volt.

Pedig hát az igazi műveltségnek úgy kell nőnie, mint a sudaras fának, mely a földből szívja magába az éltető nedűt, azt megemésztve fejlődik *belülről kifelé*. Ilyen az igazi műveltség; ilyen legyen a könyvárusé is.

A hiányos műveltséggel jár karunk bizonyos inferioritása, melynek szégyenítő, nyomasztó hatását a nyilvános élet minden mozzanatánál érezzük. Karunk nem részesül abban a tekintélyben, a mely bennünket tulajdonképen megilletne.

Nem a társadalmi életet értem, mert ott mindenki maga szerez positiót magának, hanem értem a közélet mellőzését. Higgyék meg, ennek is meg van az oka.

Írányt szabni az irodalomnak nem birunk, s a hézagokat az irodalomban vagy nem is érezzük, vagy nem tudunk rajtuk segíteni.

Folytathatnám a végtelenségig az önvádakat, de avatottabbra hagyom ezt folytatni.

Még csak egypár szó van.

A bíráló bizottság a négy aranyas pályadíjat a legutolsónak ismertetett 1-ső számú pályamű szerzőjének ítélte oda, mint a ki nemcsak relative, de absolute a legjobbat nyújtotta; ellenben a két aranyas második díjat nem ajánlja kiadni, miután a többi öt pályamű egyike sem felel meg még az enyhére szabott kívánalmaknak sem.

Tekintettel azonban arra, hogy az utolsó előttinek ismertetett kis történelmi dolgozat, mint irodalomtörténeti adat elég érdekes, azt elismeréssel jutalmazni és a Corvinában megjelentetni indítványozza.

A ki nem adott két arany a jövő évi pályadíjakhoz volna csatolandó.